

PUTOSITNICE

OD

A. N. GOSTOVINSKOGA.

U ZAGREBU.

Tiskom k. p. narodne tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja.

1843.

Unutarnja naslovnica prvotiska Putositnica iz 1845.

PUTOSITNICE [I.]

Povodka:

Misce utile dulci.

*Šala sa istinom
Kupus sa slaninom
To je uvek hrana
Za gladna valjana. –
Želudac gizdavi
Nek sam začim pravi...*

G.

Predgovor

Čistomu obrazu malo vode treba. Da se naše knjižestvo onako zeleni, kao što na primjer nemačko: to bi ja ovo djelo ili posve večnim tminam povjerio bio, ili izručio ga možebit kojom sgodnom prilikom priateljnemu krugu znanacah. – Onaj, koji se stopèrv plivati uči, brèga se dèrži. Tako i narod, koji se je jedva latio posla svog duševnog izobraženja, ne roni rado odmah u dubljine ozbiljnoga znanja. On priliči iz bube izišavšemu metulju (leptiru), koji ne sèda na bilje lèkovito, već na šareno cvèće, mirisne ruže itd. – Ovaj razlog učini, što sam se odlučio ove listove štampi predati.

Jošte je jedno, što mi na jeziku gori. Čitatelj će u ovoj knjizi mnoga naći, što nije očekivao, a možebiti zaludu tražiti ono, čemu se je nadao. Tomu ja kriv nisam. Jerbo i ja sam svagda s *Rousseauom* vèrovao, da je čovèk stvor slobodan, – nu odkako sam se pera prihvatio, posto sam nevěrovani Toma.

Konačno tēšim se još i time, što je ovo djelo moj književni pèrvenac, koji ako se ne dopadne, dèlit će samo sudbinu veće strane srodnih pokušenjah. Pèrvi bo *štenci* bacaju se ionako u vodu.

Pisah u Starom Gradu na mojoj *villegiaturi* u poznoj jeseni 1844.

A. N. G.

Razmišljanje vèrhu svačesa

De rebus cunctis et quibusdam aliis.

Nezasitno sèrce – da si ti s tvojimi željama, s tvojim vèkovitim hotènjem, bludnim i nestanovitim željenjem barem ponešto čednije, – ti bi moglo tvojemu vlasniku mnogu te mnogu jasnu križevaču prištediti! – Jerbo, što trèba drugo jednomu stanovniku nekadašnje Jovie¹, naravno ako uzmemo da ima čedno sèrce, – negoli nešto malo razmnive, za da si ona čudesa naravi i čovèčanskog uma, kojimi se pod stranim nebom na štetu kese i vrèmena divi, u najbližjem svom okružju, tako rekuć pod nosom *identificira*? – Neka ide posle kišovitoga dana tamo do hlipa naše Bednje; neka stane na bèrv, koja prèko rëke nosi; i neka se na njezine line s lakti nasloni, pa izpod sebe poviri: u žamoru padanja, i pènjenju talasah lahko će si predstaviti slape Rena kod Šafhausena, pak ako hoće baš i Niagare. – Na malo se ne gleda, osobito ako ništa ne košta; samo kad je glavna stvar u sebi slična. – Pènjenje i žamor je ovdè i tamo; a tko želi pèrskan biti, može baš i ovdè ako želi i do gole kože.

Ako nije komu baš do toga stalo, da može kazati:

“Ja od Brente vidèh obale zelene”, a on neka se prođe po brègu naše Bednje; neka si misli: da se pokraj Brente šeta. – Ta i ovdè zeleni se trava, i ovuda protežu se alee, istinabog od vèrbah, nu dèrvo je dèrvo; a tko imade ćud poetičku, on će lasno i na vèrbi štogod poetičkog naći. Ako se već okresane vèrbe buzdovanom gorostasah prispodobiti dadu – kojim obsenam neobsècene povod dati ne bi mogle? Istina je, ne proplíce se okol naših vèrbah loza, kao što to u Lombardii biva; nu što živoj u dio palo nije: to se mèrtvoj nadoknađuje.² – Pa ako se i ravnice

¹ U vrème Rimljanah zvalo se je današnje tèrgovište Ludbrèg *Jovia*, – a obližnje seoce Sigetec Singidunum.

² Kod nas se svako drugo lèto vèrbe okresavaju, i iz granja pravi se kolje za vinograd.

naše suzom Noema ne diče, ipak s obližnjih brègovah u obilju teče. – Obazri se sdesna na plodovite brežuljke, koje hiljade kletih rese – pa pomisli: da se nalaziš na drumu među Mletci i Veronom, gdè ti se toliko *villah* bëli. – Ovdè i tamo cèrpi se nadahnutje, – u *villah* najme motrenjem klasičkih umotvorah, u kletih pako kušanjem onih čudotvornih naravi kapljicah. –

Neš susrètat ovdè ljudih brazgotinom na čelu³, nit po kućah uspomenah od topovah viđati; – al zbilja, imade ovdè drugih brazgotinah, ako budeš pomno motrio, opazit ćeš ih. – Kamo srèće, da ono malo sažaljenja, kojega se sposobnima dèržimo, za dom pričuvamo, umèsto što ga više putah u stranom svètu razsipamo. – Nu na stranu sad s moralom. To je burmut, koi se nerado kupuje. – Spusti se cestom prama slobodnom gradu Koprivnici – gdè je čovèku sve slobodno, samo ne obogatit se – spusti se, rekoh, prama Koprivnici, pa ćeš vidèt izgled *holandezkog mëmbenog gospodarstva*, koi po Podravini putujućemu hoće da reče: “Ovako bi moralo biti!” – i misli si, ako toliki obrok fantazie posèduješ, da si u Holandii. –

Kad sam baš pripetce i u šali ovaj holandezki eksemplar spomenuo – hoću i u istini nešto o njem da spomenem. Ovakova pokušenja *en miniature*, kao što je ovaj holandezki *quid pro quo*, i ovomu podobna, čine mi se kao kazala, koja puteve svakomu kažu, bez da se same ikada s mësta giblju. – To je lakerdia; dokle se vlasteli ozbiljno ne pobrinu, kako da oni svoja pokušenja ekonomička *en gros* izvedu, dotle će hèrvatsko poljodèlstvo u hèrdavom svom stanju zaostati; dotle bit će i dohodci neznatni. – Nu meni upravo nije ni do njihovih dohodakah stalo, koliko do blagostanja poljodèlca, koi dotle neće s margarca na konja doći, dokle se s praktičkim mnogovèrstnim načinom ne uputi: da se s ovim dalje zađe, negoli s onim. Vragometno malo ufanja – gdè sve jošte na pèrvom jezdi.

Ovu malu epizodu neka svaki smatrati izvoli, kao žèrtvu, koju član gospodarskog društva na žèrtvenik *teorijah* dopri-naša.

³ To se razumèva u Ludbregu; – jer u obližnjoj granici nalazi se dosti sèdoglavih junakah, koji su podobne uspomene iz francèzkah ratovah donèli.

Vratimo se sad k momu "putniku iz štedljivosti" natrag. – Ako je putnik ove vèrsti, koi se u klasifikaciji *Yorika* (Šterne) ne nalazi, zajedno i *pietista*, tad mu ne trèba da se bodežom napuljskih lupežah izvèrgne, i s pogibelju života i kese do Vezuva potruđi; – jerbo on ionako ne ide tamo, da se nad pušecim onim i ognjenu lavu rigajućim grobom *Plinia*⁴ divi, već da si kod čudotvorne kèrvi sv. Januara grèšnu dušu okrèpi. Ne trèba mu rekoh – ni Januara – ni Antuna Padovanskog; – jerbo što daleko traži – kod kuće se nalazi. Ta i u Ludbregu nahodi se čudotvorna kèrvca. Ali mi smo ko i muhamedanci; – oni, koji blizu Meke obitavaju, hodočaste dalje na proštenja. Ko na primèr někoji u Budim i t. d.

Ljubopitnost više putah mora brodi, da vidi pèrvobitne one šume, kroz koje se *Missisipi* il *Missouri* valja. – Ta ako možebit i tebe ova napast pograbi: udubi se u planine tvoje, pa motri bukve gorostasne, koje u susèdstvu svojem tutnja sèkirah jošte nikad čule nisu. Fantazia tvoja neka ti nadomèsti ono dugolistno razkošno rastje, na kojih se šareni kolibri ljujaju; – a što kukudriah i aligatorah ne susrètaš – u tom je, mislim, više srèce, negoli nesrèce.

Istinabog, k svemu tomu, ko što znate sami, trèba podobar dio fantazie – i sparni lètni dan, koi ju jošte većma razpaljuje; a svakako mèrilo patriotičko, ako se shodni uspèv dostiçi želi. – Međutim slična *phantasmagoria* jedva da će udovoljiti onim, koje nestanovita něka požuda iz domačeg tèsnog kruga u nepoznatu modru daljinu vuče, – koja na zarubu vidokruga našeg ko krasni san trepti. – Težko, rekoh da može umirit sèrce – osim ako nam možebiti fali jaspre – ili pako ako smo u štedljivosti tja do klasiciteta dotèrali.

I mene je to namamilo; – nu neka bi bilo. Ti me razumèš sèrce moje. – Neka bi to bilo, da sam se dao premamiti – samo da bi se ti sad upokojilo; – ali ti mi se činiš s tvojom požudom kano rupa, koja se tim većma širi, čim se bolje kolac u nju tura. – Da sam ja znao, što sad znadem – bio bi te lèpo s mojimi *sosifismati* ljujao, dok bi zaspalo bilo. Nu sada je jur kasno, ko što-god je kasno poslè smèrti rad grèhah kajati se.

⁴ Ovaj naravoslovac pao je u krater Vezuva, i u njem svoju smèrt našo – upravo kad je htio izpitivati uzrok ovog čuda naravi. –

Tèši se kako znadeš – šta nam prude razpre, kad ne imamo jaspre! –

Ovako sam ja po prilici mudrovao, kada vrativši se mèseca travnja iz obližnje gornje Italie, – kamo sam se poslèdnjih danah veljače god. 1843. odputio – u samotnoj kleti moje *villegiature* opet ko i prie usamljen čamio. – Tako sam sa sobom sborio poslè moje šetnje, na koju sam veći dio moje numizmatičke sbirke bez milosti potrošio, bez da sam kući išta donio osim uspomenah. Al ove, umèsto da ćud utèše, tamo ju sveder vuku, odakle i one proizlaze.

Pa ipak izpovèditi moram, da sam i s otim dobitkom zadovoljan; jerbo ne ima milie ćuti, negoli što je uspomena. Ta šta bi bio užitak jošte toli nasladan bez ikakve uspomene: – svaki nezatni san bio bi prèčji od najozbiljnega uživanja! – Kakovu utèhu imo bi bez uspomene onaj, kome nit sadašnjost ne ugada, a nit sladka varalica nada za budućnost ne laska? – Svèt takovoga, i što ga s svètom skapča, sastoji jedino u uspomenah prošastnosti. Ove su, koje ga sa sadašnjostjom mire, i prama budućnosti hladnog čine. –

Što pako upèrkos ovomu mudrovanju, i zaostavšoj u uspomeni utèhi, boj željah sveder traje, tomu je krivo naše nezasitno sèrce, koje, čim mu većma čovèk ugada, tim više jošte želi. – Pusti kokoš na jarak, pak će se i sloga primiti.

Imade ljudih, koji, bilo njima ma kako dobro u krugu onom, u kog ih srèca ili slučaj umèsti – i bilo to ma i pod kojim pojasom zemaljskim – ipak uvèk iz njega izlazit žude; svejedno – bilo to za čas, ili za vèkovitost. – Da li je sad ova požuda osnovana na nagibu onom naravnom u čovèku, koi za savèršenstvom u njem teži, ili je možebiti jošte jedan mali *memini pro recordor* našeg paradizkog čačka Adama, komu je takoder davo na tiljku jašio dotle, dok ga iz Paradiza tèraše: to *psychologom* za iztraživanje ostavljam. Nu može li se pisatelj ovih listovah – kojega, među nami govoreć, ono dobro, koje Englez izrazom "comfort" kèrsti, upravo raznježilo nije – tomu jatuh prohodnih pticah takoder pribrojiti: to upravo ne znadem. Barem u svom domoljubju dovoljno jamstvo nalazi: da se podnipošto pridružio ne bi onoj vèrsti, koja za vas život što-god podobna proizvesti kani. – Drugo je to: za někoje vrème – ma bio baš i jedan odsèk

života – izvan granicah premile domovine razgledati se. Tome, izpovéditi moram – imo sam, i imo bi jošte sveder poněšto volje.

Već u dětinstvu mojem probrodih duhom oceane, dušom svět ogèrlih. – Koliko putah sam zavidio lastam, kad se u jesensko doba pokraj tihotne moje kolibe u milie krajeve seljahu; – koliko putah probudio je neznatni potočić u meni nenavist – kad sam promišljavao: gle, ova kukavica, koja se nevoljno valja, i vijuga od jaruge do jaruge, od kamena do kamena, od dèrveta do dèrveta – doći će prie ol kasnie ipak do sinjega mora. – Ah, isti oblaci, koji nad mojim vidokrugom dalje letiahu, pobuđivali su někoč u meni podobna čuvstva. – Nu to biaše několiko onih željah, od kojih se u mlađanoj grudi miliuni dižu; – dok se napokon ili od novih usurpatorah ne svèrgnu, ili u bezuspěšni uzdisaj pretvore. – Mladome ptiću nisu krila jošte narasla bila – i tako poskakivao je tek po luzih i brėgovih, koji njegovo gnjězdo vidahu. – Vrěme je rěka, koja bez odmora dalje teži; – š njome često i najmilii san otide.

Međutim – što iz cerovog zèrna gorostasni dub – to i ptici krila rasti čini. – Nu na srěću, ili možebiti naopako naměri se ona na jadno guvno, gdě oskudno razhitana zèrna tamo-amoleže – i uměsto da uzlet svoj produlji – spusti se u zao čas na nje; i odavle dalje nikud. – Jerbo ako se otud udalji, jur čitavo jato vreba, da městance njegovo zauzme.

Tko je jedanput povirio iza koprene svoje budućnosti: u njemu ili želja šuti; ili se požuda zaludu javlja. – Tko se jedanput od zvanja, bilo ma kakvog spojiti dade: on navadno i spojen ostaje. Srěća velika, ako barem svagdanju kadkad haljinu svući – te nogom i duhom prost, něgdašnjim sanjkam ugađati može.

Apologia onoga, šta se čověka nerado dèrži

*Freier Mensch voll hoher Geistesgaben,
Kannst du Alles hören, Alles sehn,
Kannst geniessen Alles, Alles haben,
Darfst nicht unbefriedigt weiter gehn.
Aber ohne Geld, du giebst es selber zu,
Freier Mensch, ein Schaf ist mehr als du.*

Hoffmann von Fallersleben

Kao što baba u Rim, tako sam se i ja odpravljao *jusqu' à la mer*, ali ko ova, tako i ja vavěk kod mog *roccoco* naslonjača u papučah i pokućnom kontušu ostadoh. – Kako se je to slučilo, da s najboljom voljom otići, ipak ostadoh: to će svaki lasno i bez moga odgovora dokučiti. To je zagonetka, kojoj Oedipa potrebno nije; jerbo razrěšenje njezino u područje problemacie nimalo ne spada.

“Čověk je ipak veličanstvena miso Stvoritelja bila”, uzkliknuh na galerii tornja Sv. Marka u Mletciah sav uzhitjen od prekrasnog prizora, nad kojim su mi opojene oči plivale; diveći se umu čověka, koi pomoćju svojih rukuh zaměрно ovo dělo proizvede. – “Bez novac je prosjak ko što sam ja”, – zaměrlja něšto iza mene. Ja se ogledam u naměri, da se na prozaičkog ovog buntovnika mojih ćutjenjah otresnem; – nu opazivši kljastu suhu ruku prama meni pruženu – a k tomu glase domorodne čuvši – posegnem mekanički u džep. – Ovi mletački filozof bio je rodom iz Rěke, komu je kopni zatvor sav imetak, – a jedno brodomlje na obalah Sicilie desnu ruku ulomilo.

Da, da! – čověk je krasan i slavan stvor, pun Božjih darovah. – On može sva proizvesti, sva vidět, sva slušati i ćutiti.* On je slobodan – može od jednog *polo* do drugoga hodati; sad na razvalinah starog Rima nepostojanstvo ljudske sile promišljava;

* I sva mudrovanja čitat uměsto putopisa; – je l' tako?

Opazka slagara

il se u Vatikanu diviti božanstvenoj iskri Rafaelah. – On može sad u Parizu – ovomu salonu Europe – zabavljat se; sad pojam dobivati o nasladnostih jednog Lukula u sorbetterii Floriana il Zurpila mletačkog; – sad čudit se na ledenih helvetskih stěnah oriaškim krasotam naravi, ili izvèrstnosti proizvodah rukodèlnih u maglovitih gradovih Englezke – gdě se za kukavna tri *penna* košulja, a za podrugì čitava jestvena sprava kupiti može; – sad uživat za neznatnih dvadeset parah božanstvene kupelji u Drinopolju; – sad naslađivati se na vrutku od *chateau la rose*; – al jao, bez žutog onog mamona ništa ne može. Šta prudi i sposobnost, gdě ne ima srèdstvah k uživanju; – šta koriste dobri zdravi zubi – kad ne imadu šta da žvaču. Moj bogalj na tornju pravo kazivaše...!

Istinabog! kadkad se čověk i spozna s otim nenadom; – nu nijedna *petite maitresse* nije tako vèrolomna; ničije priateljstvo na svētu nije tako nestalno ko što je njegovo. – Veoma čudno rastje. Jedva što mu čověk sdaleka pèrste pokaže: odma se sgèrči, kano listje od *noli me tangere*. A tko je onaj, koi pèrste svoje i nehotice spoznao ne bi s ovim čudnovatim biljem – išo ma samo jedan sat daljine. To je onaj kolomaz, koi ti kolo hitrie okreće; onaj čarobni bič, koi ti konje u vile pretvara; onaj čudotvorni štap, na koi upireš se u svih težjih pasažah, da ti se noga ne izmakne, i da se na hèrbat ne srušiš; – ono plemstvo na tvome licu, koje čini, da te poslužni Talian sa svimi znatnimi naslovi slavi; – onaj *aequivalent* naravi – koi tvoju gèrbu u vitki stas, – koi hèrđavca u *biondina* pretvara. – Platit ćeš, to je nefaljeno, i oni zrak kog uvlačiš; nu bit ćeš, što želiš. – Mili Bože, sve se s tobom može, al bez novacah ništa! Židovi ne imaju sasvim krivo, kad novac tako definiraju: rif – polag kojega se mēri roba i čověk. – A to će ostat dotle nefaljeno, dok se ona komunistička teorija, koja ukinutje novacah ustanovljava, u čin ne pretvori.

Međutim neka bude jedanput dosta o spodobnih stvarih; – ta bez toga se može biti gděkome i ovo odviš čini. – Nu ja s Pilatom kažem: *što pisah, pisah*. – Ako se je tko više naučio iz njih, negoli da je onoga, koi putovati želi, glavna potreba novci, i vrēme, – (ja ne razumēm dobro il zlo vrēme, jer za to su ljudi iznašli kišobrane, – već čas – nezavisnost) ako se je rekoh išto drugo jošte naučio: tome ja nimalo kriv nisam; – ako se je pako tek to naučio, kako spisateljì svojim čitateljem dodijavati znadu

– tada neka pomisli: da se iz jednog putovanja – koje se stranom na gvozdenih kolomiah, stranom u zatvorenih kolesih – parobrodih, i pomnjovozih začē i dovèrši – čitava knjižurina spisati ne dade. I ja sam dosta dugo čekati moro, dok sam se hvatio puta. – Zašto se i štoci ne bi jedno malo uztèrpili? – Bit će im ga ionako može biti do guta. – Prie međutim, negoli se ove zabave dočepaju, molim sve čitatelje, da izvole kumovati.